

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 454

**Ekonomika ochrony środowiska
i ekoinnowacje**

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kożuchowska
Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz
Łamanie: Małgorzata Myszkowska
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041
ISBN 978-83-7695-621-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp.....	9
------------	---

Część 1. Współczesne problemy ekonomiki ochrony środowiska

Anna Bisaga: Zarządzanie funkcją środowiskową w rolnictwie – źródło nowych rent gospodarstw rolnych / The management of the environmental function in agriculture – the source of new pensions of agricultural households.....	13
Zbigniew Brodziński, Katarzyna Brodzińska: Uwarunkowania rozwoju rynku zielonych miejsc pracy na przykładzie podmiotów zajmujących się przetwórstwem biomasy na cele energetyczne / Conditions of green jobs market development based on the example of businesses processing biomass for energy purposes.....	22
Agnieszka Ciechelska: Analiza skuteczności i zrównoważenia polskiego systemu gospodarki odpadami komunalnymi / Analysis of the effectiveness and sustainability of the Polish municipal waste management system.....	31
Ilisio Manuel de Jesus, Natalia Sławińska: Kształtowanie się cen gruntów rolnych w Polsce na tle wybranych krajów Unii Europejskiej / Price formation of agricultural land in Poland on the background of selected countries of the European Union.....	45
Anna Dubel: Efektywność ekonomiczna inwestycji na obszarach szczególnego zagrożenia powodzią / Economic efficiency of investment on areas of special flood-related hazards.....	52
Piotr Jeżowski: Techniczne uwarunkowania rozwoju gospodarki niskoemisyjnej w Polsce / Technical conditions for development of the low emission economy.....	63
Waldemar Kozłowski: Ocena wskaźnikowa inwestycji infrastruktury wodno-kanalizacyjnej w aspekcie zrównoważonego rozwoju / Evaluation of investment ratio water supply and sewerage infrastructure in the context of sustainable development.....	79
Barbara Kryk: Rachunek korzyści ekologicznych z inwestycji termomodernizacyjnych na przykładzie spółdzielni mieszkaniowych województwa zachodniopomorskiego / Account of environmental benefits from thermo-modernization investment on the example of cooperative housing of West Pomeranian Voivodeship.....	92

Łukasz Kuźmiński, Łukasz Szalata, Bogusław Fiedor, Jerzy Zwoździak: Ocena zmienności ryzyka zagrożenia powodziowego w dorzeczu Odry na podstawie rozkładów półrocznych maksimum stanów wód / The rating of volatility of flood hazard risk in the basin of the Oder River based on biannual distributions of maximums of water levels.....	102
Romuald Ogrodnik: Wskaźniki efektywności działalności środowiskowej kopalń węgla kamiennego / Environmental performance indicators of hard coal mines.....	117
Jarosław Pawłowski: Zasadność ekoratingu samochodów osobowych / Ap- propriateness of eco-rating of passenger cars.....	131
Anna Śliwińska: Metodyka poszerzenia systemu i alokacji w ocenie cyklu życia procesów wielofunkcyjnych / System expansion and allocation methodology in a life cycle assessment of multi-functional processes.....	141

Część 2. Postęp techniczny a ekonomia środowiska oraz zasobów naturalnych

Sylwia Dzedzic: Ekoinnowacyjne zachowania zakupowe klientów / Eco-in- novative purchasing behavior of customers.....	159
Stanisław Famielec, Józefa Famielec: Ekonomiczne i techniczne uwarunko- wania procesów spalania odpadów komunalnych / Economic and techni- cal determinants of municipal solid waste incineration.....	174
Ryszard Jerzy Konieczny: Zapotrzebowanie energetyczne wiatrowego aera- tora pulweryzacyjnego wody w warunkach Jeziora Rudnickiego Wielkie- go / Energy demand of wind-driven pulverising aerator under conditions of Lake Rudnickie Wielkie.....	186
Małgorzata Rutkowska-Podolowska, Jolanta Pakulska: Nakłady inwesty- cyjne na gospodarkę odpadami / Capital expenditure on waste management	196
Małgorzata Rychlik, Bartosz Pieczaba, Karol Statkiewicz: Nawilżanie po- wietrza w komorze pulsofluidalnej / Air humidification in the pulsed fluid bed.....	208

Część 3. Społeczne aspekty gospodarowania zasobami środowiska

Joanna Gajda: Zarządzanie pracownikami pokolenia Y nowym wyzwaniem dla pracodawców / Sustainable management of Generation Y employees as a new challenge for employers.....	217
Katarzyna Gryga: Społeczna odpowiedzialność biznesu jako narzędzie zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstwa górniczego / Corporate social responsibility as a tool of sustainable development in mining company ...	229

Agnieszka Mikucka-Kowalczyk: Działania społecznie odpowiedzialne podejmowane przez KGHM Polska Miedź SA a koncepcja zrównoważonego rozwoju / Socially responsible actions taken by KGHM Polska Miedź SA vs. the concept of sustainable development.....	239
Sylwia Słupik: Rola partycypacji społecznej w kreowaniu lokalnego zrównoważonego rozwoju / The role of public participation in the creation of local sustainable development	252

Wstęp

Rozwój zrównoważony, a zwłaszcza implementacja opartej na nim strategii tworzy wiele wyzwań dla praktyki ochrony środowiska przyrodniczego i gospodarowania jego zasobami (w tym usługami). Pojawiają się one na wielu płaszczyznach, między innymi w postaci ekonomiki ochrony środowiska, którą uznać można za najwcześniejszą w polskiej literaturze, wywodzącą się jeszcze z sozologii, część badań nad nową proekologiczną strategią rozwoju społeczno-ekonomicznego, a także w formie studiów nad rolą postępu technicznego w ekonomii środowiska i zasobów naturalnych. Trzeci praktyczny wymiar problemów ochrony środowiska i korzystania ze środowiska przyrodniczego dotyczy – zyskującego na znaczeniu – aspektu społecznego. Powyższe grupy zagadnień pojawiły się w wielu opracowaniach przygotowanych i przedstawionych na konferencji.

Problemy ekonomiki ochrony środowiska przyrodniczego i gospodarowania jego zasobami przyjęły postać między innymi: (1) związków pomiędzy rolnictwem a środowiskiem przyrodniczym i gospodarowaniem glebą, (2) gospodarowania odpadami komunalnymi, (3) gospodarowania wodą i ściekami, (4) wyzwań niskiej emisji i termoizolacji budynków, (5) „zielonych” miejsc pracy, a także (6) zagrożonych inwestycji i ubezpieczeń ekologicznych czy (7) analizy wskaźników efektywności ekonomiczno-ekologicznej realizowanych przedsięwzięć.

Postęp techniczny jest kolejną, istotną płaszczyzną, na której pojawiają się i są rozwiązywane problemy praktyczne w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego i użytkowania jego zasobów czy usług. Uczestnicy konferencji podjęli w tym zakresie między innymi takie zagadnienia, jak: (1) techniczne problemy gospodarowania odpadami, (2) techniczne wyzwania energetyki odnawialnej, a także: (3) ekoinnowacyjne zachowania konsumentów czy (4) ekoinnowacje w produkcji żywności.

Wymiar społeczny ochrony środowiska przyrodniczego i gospodarowania jego zasobami (w tym usługami) rozwija się szybko w ostatnich latach wraz ze zmianami w świadomości ekologicznej ludzi. Ta swoista „socjologia ekologiczna” pojawia się coraz częściej w badaniach naukowych i prezentowanych publikacjach. Wśród uczestników konferencji przyjęły one postać między innymi: (1) społecznej odpowiedzialności biznesu, (2) partycypacji obywatelskiej czy (3) ekologicznego zarządzania zespołami ludzkimi.

Zachęcając Czytelników do zapoznania się z przedstawionymi opracowaniami, wyrazić można dwa oczekiwania – interesującej lektury oraz nadziei, że ta niezwykle istotna, z punktu widzenia rozwoju zrównoważonego i trwałego, problematyka będzie się nadal szybko rozwijać, z korzyścią dla środowiska przyrodniczego i ludzkiej cywilizacji.

Agnieszka Becla

Agnieszka Mikucka-Kowalczyk

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mail: agnieszka.mikucka-kowalczyk@ue.wroc.pl

DZIAŁANIA SPOŁECZNIE ODPOWIEDZIALNE PODEJMOWANE PRZEZ KGHM POLSKA MIEDŹ SA A KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

SOCIALLY RESPONSIBLE ACTIONS TAKEN BY KGHM POLSKA MIEDŹ SA VS. THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

DOI: 10.15611/pn.2016.454.20

JEL Classification: A1, M14, Q01

Streszczenie: Od końca XX wieku obserwuje się zmniejszenie społecznego przyzwolenia na działalność przedsiębiorstwa, którego celem jest maksymalizowanie zysków bez zwrócenia uwagi na to, w jaki sposób wpływa na środowisko, w którym funkcjonuje. Współcześnie klienci zaczęli interesować się, jak przedsiębiorstwo, którego produkty kupują, traktuje swoich pracowników, kontrahentów, jakie wynagrodzenie płaci, czy uczestniczy w nieuczciwych transakcjach korupcyjnych, czy też jest zagrożeniem dla środowiska przyrodniczego. Przedsiębiorstwo, które nie chce pogodzić się ze zmianami prowadzenia biznesu, musi liczyć się z naciskiem ze strony opinii publicznej, przejawiającym się w postaci chociażby protestów, czego skutkiem może być w dobie globalizacji negatywny wizerunek na całym świecie. KGHM Polska Miedź SA jest nowoczesnym, globalnym przedsiębiorstwem świadomym swojego wpływu na kształtowanie otoczenia. Przykładem tego jest wdrażanie strategii CSR (*Corporate Social Responsibility*) i związanych z tym aspektem działań społecznie odpowiedzialnych podejmowanych przez KGHM w świetle zrównoważonego rozwoju.

Słowa kluczowe: społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw, zrównoważony rozwój, przedsiębiorstwo.

Summary: Since the last decade of the 20th century we have been observing a decrease in social acceptance of businesses which aim at profit maximization without paying attention to its influence on the surrounding environment. At present customers have started to get interest in how companies whose products they buy treat their workers and contractors, what remuneration they pay, whether they participate in unfair corruptive transactions or whether they are harmful to the environment. A company which does not want to accept such new business management has to account for some kind of public pressure, such as protests, which might result in negative image worldwide in today's era of globalization. KGHM Polska Miedź SA is a modern global corporation, but what is more important, it is a company aware of its influence on shaping the environment. An example of it can be the implementation of CSR

strategy (Corporate Social Responsibility) and related to it socially responsible actions taken by KGHM in the light of sustainable development.

Keywords: Corporate Social Responsibility, sustainable development, enterprise.

1. Wstęp

Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw nie ma jednoznacznej definicji, wobec czego w różnych kręgach zainteresowań przyjmowane są różne wykładnie CSR z wyraźną ewolucją interpretacji. Ponadto w samej praktyce działalności przedsiębiorstw CSR jest rozumiana różnie, a także występują różnorodne społeczne wyobrażenia oraz jej potoczne interpretacje. Jednakże koncepcja CSR coraz bardziej zyskuje na znaczeniu, czego przykładem są działania podejmowane przez KGHM Polska Miedź SA. Spowodowane jest to determinowaniem warunków działania przedsiębiorstwa przez zmieniające się otoczenie oraz globalny charakter działalności.

Natomiast podstawę koncepcji zrównoważonego rozwoju stanowi przekonanie, iż wszyscy jesteśmy częścią większego systemu. Wymaga to zrozumienia istnienia jeszcze szerszego systemu ekonomiczno-społecznego i skutków naszych działań na poziomie jednostki, organizacji, społeczeństwa. Idea społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw przenosi zatem zaangażowanie firm w nowy wymiar, a mianowicie zwraca je ku szerokiej definicji zrównoważonego rozwoju.

Celem opracowania jest zidentyfikowanie wybranych aspektów działań społecznie odpowiedzialnych podejmowanych przez KGHM, wychodzących poza wymagania uregulowane prawnie, przynoszących korzyści interesariuszom (*stakeholders*) i otoczeniu firmy. A także powiązania ich z koncepcją zrównoważonego rozwoju zakładającą, iż bieżąca działalność przedsiębiorstwa nie może koncentrować się jedynie na wynikach finansowych, ale musi mieć na względzie przyszłe pokolenia, więc wymaga się zintegrowania aspektu ekonomicznego, społecznego i środowiskowego.

2. Istota koncepcji społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa oraz zrównoważonego rozwoju

Dyskusje prowadzone przez naukowców oraz ich odmienne interpretacje pojęcia i sposobów oceny działań podejmowanych w ramach społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa powodują, iż praktycy z niechęcią podchodzą do teoretycznych dyskursów i w rezultacie do angażowania się w realizację idei CSR. Wynika to z niezrozumienia z ich strony istoty CSR, co prowadzi do odrzucenia przez nich tej koncepcji jako mało precyzyjnej i niejednoznacznej [McClaghry 1972, s. 5–16]. Wątpliwości wywołuje trudność jednoznacznego zdefiniowania CSR m.in. dlatego, iż występujący w tym terminie podmiot i przedmiot rozważań doczekały się wielu interpretacji. Dylematy wynikają również z wielości celów istnienia i działania

przedsiębiorstwa, które nie są jednoznacznie określane w naukach o zarządzaniu [Stefańska 2014, s. 15].

Na przestrzeni ostatnich stu lat można zaobserwować istotne zmiany w poglądach w zakresie idei społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa. W rzeczywistości formułowanie definicji CSR jest zależne od tego, czy o tej koncepcji wypowiadają się teoretycy zarządzania, przedstawiciele ekonomii, etyki biznesu, prawa korporacyjnego, socjologii ruchów obywatelskich [Rok 2013, s. 424]. Na potrzeby niniejszego opracowania można stwierdzić, iż społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw polega na tym, że ponoszą one nie tylko odpowiedzialność ekonomiczną i prawną, ale są zobowiązane do podejmowania takich działań, które będą także przyczyniać się do ochrony i pomnażania dobrobytu społecznego. Tak sformułowana definicja CSR podkreśla obowiązek podejmowania działań, które nie będą szkodliwie społecznie, kładąc akcent na twórczą rolę biznesu w tworzeniu dobrobytu [Nakonieczna 2008, s. 21]. Oprócz tego, odpowiedzialność należy opierać na założeniu, że:

- przedsiębiorstwo posiada związki z różnymi grupami, które wpływają na jego działalność i pozostają pod jego wpływem,
- analizy relacji dokonuje się z punktu widzenia korzyści dla interesariuszy i przedsiębiorstwa,
- każdy z interesariuszy dąży do maksymalizacji własnych korzyści,
- podejmowane decyzje mają charakter strategiczny [Berman i in. 1999, s. 206].

Należy także wskazać na krytyczne poglądy odnoszące się do tej koncepcji. Wielu specjalistów z dziedziny organizacji i zarządzania uważa, iż firmy i inne organizacje nie mają moralnej odpowiedzialności. Powinny działać w granicach prawa, a odpowiedzialność moralna dotyczy poszczególnych ludzi działających w ramach stosunku agencyjnego [Simon 1965]. Przeciwnicy idei CSR twierdzą też, iż rozszerzenie interpretacji społecznej odpowiedzialności może zagrażać gospodarce, odciągając działalność przedsiębiorstw od podstawowego powołania, jakim jest przysparzanie zysków właścicielom [Copeland i in. 1997, s. 3 i n.]. Podobnie uważa Milton Friedman, twierdząc, że w wolnej gospodarce jedyną odpowiedzialnością firmy jest odpowiedzialność za użytkowanie zasobów i zaangażowanie ich w sposób mający na celu powiększanie zysków, zgodnie z regułami otwartej i wolnej gospodarki, tj. bez nadużyć i oszustw. Reguły gry powinny być stanowione przez ramy prawne w taki sposób, ażeby działała „niewidzialna ręka” [Klimczak 2011, s. 71].

Natomiast zrównoważony rozwój stanowi nowy paradygmat rozwoju, który zyskał w art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. [Konstytucja RP] rangę podstawowej koncepcji rozwoju państwa w sferze ochrony środowiska, sferze gospodarczej i społecznej oraz sferze kształtowania ładu polityczno-instytucjonalnego. Rodzi to obowiązek realizacji tej koncepcji przez wszystkie struktury państwa i jego obywatele [Borys 2003, s. 7]. Ponadto Zgromadzenie Ogólne ONZ, dążąc do stworzenia konkretnych planów działania, powołało w 1983 r. Światową Komisję do spraw Środowiska i Rozwoju, która od nazwiska jej przewodniczącej często

nazywana jest Komisją Brundtland. Komisja zakończyła prace w 1987 r. raportem „Nasza wspólna przyszłość”, któremu zawdzięczamy najbardziej uniwersalną i politycznie poprawną, a przez to powszechnie akceptowaną we współpracy międzynarodowej, definicję zrównoważonego rozwoju (*sustainable development*). Jest to rozwój, który zaspokaja bieżące potrzeby, nie przekreślając szans ich zaspokojenia także w przyszłości [Burchard-Dziubińska i in. 2014, s. 15]. Zarówno obrady Komisji Brundtland, jak i kolejne konferencje „Szczyt Ziemi” w 1992 r. w Rio de Janeiro czy w 2002 r. w Johannesburgu przyniosły nowe, szersze dostrzeganie zakresu problemów, których rozwiązanie jest ambicją koncepcji zrównoważonego rozwoju [Kielczewski 2011, s. 22]. Stworzono także szerokie instrumentarium pomiarowe i zobowiązano rządy poszczególnych państw do podejmowania konkretnych działań w celu wdrożenia zrównoważonego rozwoju. Obecnie *sustainable development* stanowi podstawę funkcjonowania wielu gospodarek, jak chociażby Unii Europejskiej, gdzie od 1992 r. uznaje się ją za zasadę rozwoju UE [Mazur-Wierzbicka 2012, s. 78].

Za istotę zrównoważonego rozwoju na potrzeby niniejszego opracowania uznaje się powiązanie rozwoju gospodarczego i rozwoju społecznego poprzez zapewnienie dostępu do zasobów odnawialnych oraz nieodnawialnych. Miałyby temu towarzyszyć podwyższenie jakości życia w czystym środowisku. Wobec czego wzrost ekonomiczny powinien zagwarantować efektywniejsze gospodarowanie nie tylko surowcami, ale też innymi zasobami przyrody. Ponadto poprawę zużycia energii i pracy, a także ochronę dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, przy wykorzystaniu ciągle rozwijanych ekologicznych technologii. Zatem wynika z tego, iż surowce nieodnawialne powinny być wykorzystywane w mniejszym stopniu, natomiast odnawialne (roślinne i zwierzęce) w tempie wynikającym z cyklu ich odtwarzania. Zrównoważony rozwój nakazuje zatem uwzględniać długofalowe skutki rozwoju przemysłu, którego głównym wyznacznikiem jest poprawa jakości życia i dobrobytu ludzkości w warunkach ograniczonych zasobów naturalnych. Stanowi więc humanitarną koncepcją globalnego rozwoju. Ponadto koncepcja ta zakłada łączną odpowiedzialność i solidarność obecnych i następných pokoleń [Adamczyk 2009, s. 65–66].

Wokół idei zrównoważonego rozwoju istnieją liczne kontrowersje, ponieważ jest niezrozumiała dla dużej części społeczeństwa, a część środowiska naukowego uważa ją za nie w pełni jasną, pomimo iż samo pojęcie równoważenia ma duże wsparcie intuicji. Najczęstszym przedmiotem kontrowersji jest:

- używanie od wielu lat, nie tylko w literaturze naukowej, licznych nazw w odniesieniu do koncepcji rozwoju,
- właściwe przetłumaczenie angielskiego terminu *sustainable development*,
- niejednolita interpretacja koncepcji zrównoważonego rozwoju, wprowadzając nawet hierarchiczność jego poszczególnych aspektów, tym samym podważając jej istotę,
- ustalenie, czy stanowi nowy wzorzec rozwoju, czy może nową, dodatkową zasadę wzbogacającą pod jakimś względem dotychczasowe koncepcje związane z rozwojem [Borys 2015, s. 14; Borys 2005, s. 65].

Kolejne kontrowersje wynikają z wąskiego i szerokiego interpretowania nowej koncepcji rozwoju. Wynika to z tego, iż zarówno w teorii, jak i praktyce zbyt wąsko traktuje się tę koncepcję, posługując się terminem „ekorozwój” niemal wyłącznie w kategoriach ochrony środowiska. Badania dotyczące zrównoważonego rozwoju w tzw. wąskiej interpretacji mogą mieć charakter makroekonomiczny albo mikroekonomiczny. W pierwszych z nich pierwszoplanowe miejsce zajmuje kwestia zasobów ograniczonych i ich roli w rozwoju gospodarczym regionów, państw oraz gospodarki światowej. Za Bogusławem Fiedorem można wymienić kilka płaszczyzn problemowych podejmowanych w jej ramach: internalizację kosztów zewnętrznych, analizy dotyczące optymalnej relacji pomiędzy wzrostem gospodarczym a ochroną środowiska, ekonomię zasobów odnawialnych i nieodnawialnych [Fiedor 1990, s. 5–7]. Z kolei opracowania o charakterze mikroekonomicznym poświęcone są zrównoważonemu rozwojowi przedsiębiorstw i odnoszą się do decyzji, działań i modelu zarządzania przedsiębiorstwem w otoczeniu. Jednakże coraz częściej pojawiają się próby ujmowania zrównoważonego rozwoju jako pełnowartościowej koncepcji rozwoju, opartej na równoważeniu się aspektów ekonomicznych, społecznych i środowiskowych, przy wyraźnym artykułowaniu fundamentów aksjologicznych tej koncepcji [Borys 2015, s. 15–16]. Jednak wielu autorów uznaje ekorozwój za zakresowo równoważny bądź nawet szerszy niż określenie „zrównoważony rozwój”. Wskazują oni, iż koncepcja ekorozwoju zawiera poza wymiarem ekologicznym również inne obszary, wymiar kulturowo-instytucjonalny, demograficzno-społeczny, techniczno-technologiczno-naukowy, etyczno-aksjologiczny i świadomościowy, a także przede wszystkim ekonomiczny [Czaja, Becla 2002, s. 310–318] (por. [Winpenny 1995; Pearce i in. 1990; Borys, Fiedor 2008]).

Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa nie jest jedyną koncepcją odnoszącą się do relacji zachodzących między społeczeństwem a światem biznesu. CSR to tylko jedna z wielu propozycji uporządkowania relacji społecznych. Koncepcją zbieżną, a w chwili obecnej utożsamianą ze społeczną odpowiedzialnością przedsiębiorstw jest zrównoważony rozwój. Wynika to z występowania licznych podobieństw pomiędzy nimi. Występują one na wielu płaszczyznach, jak chociażby aksjologicznej czy instrumentalnej. Jednakże geneza powstania tych koncepcji jest odmienna. Podobnie jak to, że zrównoważony rozwój jest koncepcją odpowiadającą w swoich założeniach na globalne problemy środowiskowe i społeczne, natomiast społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw, jak sama nazwa wskazuje, koncentruje się na tych problemach w skali mikro [Brzozowski 2013, s. 12]. Jednakże koncepcja zrównoważonego rozwoju, poprzez zbiór celów ekonomicznych (dobrobyt społeczny i materialny), celów ekologicznych (jakość środowiska), celów społecznych (sprawiedliwość i bezpieczeństwo) wpisuje się w społeczną odpowiedzialność przedsiębiorstw [Adamczyk 2009, s. 67].

3. Zrównoważony rozwój a społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa w KGHM Polska Miedź SA

KGHM Polska Miedź SA jest nowoczesnym, globalnym przedsiębiorstwem z ponad 50-letnią tradycją. Powstało w 1961 r. w wyniku przekształcenia przedsiębiorstwa państwowego pod nazwą Kombinat Górniczo-Hutniczy Miedzi na podstawie art. 5 Ustawy z dnia 13 lipca 1990 r. o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz.U. nr 51, poz. 298 z późn. zm.). W 1991 r. przekształcone zostało w spółkę akcyjną, a od 1997 r. akcje spółki notowane są na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie. KGHM jest jedynym w Polsce producentem miedzi z surowców pierwotnych. W oddziałach KGHM zatrudnionych jest ponad 18 500 pracowników, a w spółkach zależnych, które tworzą Grupę Kapitałową KGHM, zatrudnia się ponad 12 000 osób. Ponadto Grupa KGHM posiada projekty górnicze na trzech kontynentach: kopalnie w Kanadzie, USA i Chile oraz pięć projektów w fazie inwestycyjnej i przedinwestycyjnej, jak choćby *Afton Ajax* i *Victoria* w Kanadzie czy *Malmbjerg* na Grenlandii [Człowiek... 2014, s. 2–4].

Misją KGHM jest rozwój globalnej grupy surowcowej tworzonej przez ludzi z pasją i kompetencjami poprzez realizację Strategii KGHM Polska Miedź SA na lata 2015–2020 z perspektywą do 2040 r., której jednym z trzech filarów jest rozwój bazy zasobowej poprzez szeroki program eksploracji w Polsce i na świecie [Strategia... 2015, s. 2]. Wspomagać ją ma Strategia Społecznej Odpowiedzialności Biznesu KGHM przyjęta przez Zarząd Spółki na lata 2015–2020. Ma ona charakter globalny dla całego KGHM, wobec czego nie ma w niej rozróżnienia na obszar KGHM Polska i obszar KGHM International. Głównym jej celem jest wzmacnianie pozycji rozwijającego się, globalnego lidera, dbającego o dobro wspólne.

Koncepcja zrównoważonego rozwoju na poziomie KGHM odnosi się do problemu równowagi funkcjonowania spółki poprzez integrację celów ekonomicznych, ekologicznych i społecznych. Wiąże się z procesem efektywnego wytwarzania wyrobów, przy ograniczaniu zużywania zasobów przyrody i przestrzeganiu ochrony środowiska, zapewniając równocześnie spełnienie oczekiwań zainteresowanych grup. Zarządzanie spółką, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, uwzględnia interesy pracowników, społeczności lokalnej, a także pozostałych grup *stakeholders*, dlatego dotyczy społecznej odpowiedzialności. Równocześnie podejmowane przez KGHM działania z zakresu CSR stanowią istotny wkład w zrównoważony rozwój kraju.

Spółka, dążąc do zrównoważonego rozwoju, zwraca uwagę na konieczność osiągnięcia stanu równowagi w wielu obszarach funkcjonowania przedsiębiorstwa. Podejście systemowe uznaje organizację za system otwarty, który wchodzi w interakcje z otoczeniem. Wówczas jako równowagę można wskazać stan, w którym wzajemne przepływy, relacje wewnątrz organizacji oraz między organizacją a otoczeniem znajdują się w równowadze. W kontekście tym można wskazać skłonność uczestników organizacji do aktywności na rzecz organizacji, legitymizację organizacji i jej

działań w otoczeniu. Występuje wówczas równowaga społeczna. Wobec tego można wyróżnić równowagę zewnętrzną, określaną jako rodzaje poziomu społecznej akceptacji dla organizacji i jej działań, oraz równowagę wewnętrzną, która opiera się na wzajemnej akceptacji, zrozumieniu czy nawet zaangażowaniu emocjonalnym między organizacją a jej uczestnikami [Brzozowski 2013, s. 13].

Działania społecznie odpowiedzialne podejmowane przez KGHM oraz idea zrównoważonego rozwoju niosą ze sobą zupełnie inny i nowy sposób patrzenia na rzeczywistość. Wobec czego nie można zamknąć tej problematyki wyłącznie w obrębie regulacji prawnej, bądź też określonego systemu gospodarczego czy społecznego. Postulaty składające się na każdą z idei konstruują nowy paradygmat myślenia. Dlatego też należy zwrócić uwagę na interdyscyplinarność w badaniu realizacji tych postulatów przez KGHM. Można zatem wyróżnić trzy sposoby podejścia przedsiębiorstw do realizacji koncepcji społecznej odpowiedzialności i zrównoważonego rozwoju.

W pierwszym podejściu przedsiębiorstwa odwołują się do trzech łańdów: ekonomicznego, środowiskowego oraz społecznego (charakterystycznych dla zrównoważonego rozwoju), traktując je jako względnie odrębne obszary działalności i przypisując im odpowiednie instrumentarium. Natomiast drugie podejście nie zawiera wyraźnego odniesienia do trzech wymienionych wcześniej łańdów, chociaż nadal koncepcja ta uznawana jest za nadrzędną. W sferze realizacji strategii rozwoju przedsiębiorstwa, w większym stopniu przejawiają się założenia i wartości społecznej odpowiedzialności, przez których pryzmat realizowane są działania w obszarach kluczowych dla danego przedsiębiorstwa, z punktu widzenia jego celów. Kolejne, trzecie podejście dotyczy przedsiębiorstw realizujących w praktyce koncepcję społecznej odpowiedzialności biznesu i publikujących raporty społeczne lub raporty odpowiedzialności, z których analizy wynika, iż firmy te postrzegają koncepcję społecznej odpowiedzialności i zrównoważonego rozwoju jako równorzędne i równoznaczne [Brzozowski 2010, s. 211–213].

KGHM wybrał trzecie podejście do realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju i społecznej odpowiedzialności biznesu, co jednoznacznie wynika z informowania o realizacji ich założeń w formie raportów. Skierowane są one do aktualnych i potencjalnych interesariuszy spółki, dostarczając informacji na temat dokonania i zamierzeń w obszarze CSR. Stanowią także prezentację informacji o niefinansowej działalności i wynikach ekonomicznych, społecznych oraz dot. relacji ze środowiskiem, które miały miejsce w ciągu roku obrotowego. Wobec czego ich celem jest pokazanie, jak działalność komercyjna KGHM oddziałuje na system społeczny, ekologiczny i ekonomiczny z otoczenia bliższego i dalszego spółki.

Pierwszy raport CSR – Raport Społecznej Odpowiedzialności Biznesu 2010–2011 KGHM opublikował 31 grudnia 2012 r. Zaprezentowano w nim dokonania Spółki w zakresie odpowiedzialności społecznej w latach 2010–2011 oraz zaproszono do dialogu i współpracy. KGHM publikował kolejno rokrocznie Raport Społecznej Odpowiedzialności Biznesu 2012, Zintegrowany Raport Roczny 2013 oraz Zintegrowany Raport Roczny 2014, zarówno w formie papierowej, jak i dwa ostat-

nie także *online*¹. Ponadto na podstawie powyższych informacji można zauważyć, iż Spółka stosuje raportowanie zintegrowane stanowiące przejaw ewolucji sprawozdawczości finansowej. Stanowi ono połączenie informacji finansowych, środowiskowych, społecznych oraz dotyczących ładu korporacyjnego. Można zatem sprawozdawczość zintegrowaną zdefiniować jako holistyczne i zintegrowane przedstawienie wyników KGHM od strony finansowej, jak i w kontekście zrównoważonego rozwoju. Tego rodzaju raport stanowi narzędzie do ujawniania informacji finansowych i niefinansowych w taki sposób, aby pokazać relacje je łączące i umożliwiające ustalenie tego, jak niefinansowe wyniki wpływają na dokonania podmiotu o charakterze ściśle finansowym i odwrotnie [Eccles, Krzus 2010, s. 29–30; za: Pisz, Rojek-Nowosielska (red.) 2013, s. 126–136].

Idea działań społecznie odpowiedzialnych podejmowanych przez KGHM podkreśla istnienie zarówno aspektów społecznych, ekologicznych, jak i ekonomicznych odpowiedzialności spółki. Wobec czego wiąże to koncepcję CSR z ideą zrównoważonego rozwoju. Stanowi to niejako przeniesienie zasad zrównoważonego rozwoju do działalności firmy. Znajduje to odzwierciedlenie w wspomnianej już wcześniej Strategii CSR spółki na lata 2015–2020, która opiera się na działaniach nastawionych na zrównoważony rozwój i społeczną odpowiedzialność biznesu.

W kontekście działań prowadzonych przez KGHM jako odpowiedzialnego pracodawcy w zgodzie z ideą zrównoważonego rozwoju, Spółka dba o satysfakcję swoich pracowników z wykonywanej pracy, dokonuje inwestycji w rozwój zawodowy, troszcząc się jednocześnie o dobrą atmosferę w miejscu pracy. Ponadto systematycznie dąży do minimalizowania zagrożeń dla zdrowia i bezpieczeństwa pracowników [Zintegrowany Raport... 2014, s. 201]. Wynika z tego, iż najcenniejszym zasobem KGHM są pracownicy, którzy w otoczeniu żywiołów wody, ognia i powietrza wydobywają z ziemi polską miedź, mając jednocześnie zapewnioną najwyższą troskę i odpowiedzialność za swoje zdrowie i życie [Człowiek... 2014, s. 38]. Dotychczasowe inicjatywy podjęte w obszarze odpowiedzialności wobec pracowników koncentrowały się wokół:

- ulepszania systemu ochrony zdrowia i bezpieczeństwa,
- optymalizowania procesu naboru i adaptacji zawodowej,
- tworzenia systemów kształcenia i programów rozwoju zatrudnionych,
- identyfikacji i zarządzania strategicznymi kompetencjami pracowników,
- wdrażania pionierskich rozwiązań z zakresu zarządzania wynikami oraz ocen pracowniczych,
- promowania mobilności pracowników,
- rozwijania systemów komunikacji wewnętrznej i kształtowania kultury organizacyjnej,
- kontynuowania projektów systematyzujących normy i systemy zarządzania w organizacji [Zintegrowany Raport... 2014, s. 202–203].

¹ KGHM Polska Miedź SA, <http://kgbm.com/pl/zrownowazony-rozwoj/raporty-i-zasoby> (31.05.2016).

Życie i zdrowie pracowników to najwyższy priorytet KGHM. Na przestrzeni kilkunastu lat Spółce udało się znacząco ograniczyć liczbę wypadków i poprawić wskaźniki wypadkowości. KGHM prowadzi ciągle działania m.in. w celu ograniczenia emisji czynników szkodliwych dla zdrowia oraz umożliwienia dostępu do najnowszej generacji środków ochrony osobistej, wprowadzanych do użytkowania po akceptacji przez załogi oddziałów oraz Komisję Bezpieczeństwa i Higieny Pracy. Wszystko to przyczynia się do zmniejszenia liczby zachorowań na choroby zawodowe. Jak widać, KGHM ma świadomość, że praca w bezpiecznych warunkach stanowi kluczowy warunek osiągnięcia zadowolenia z pracy. Podejście do sfery bezpieczeństwa zajmuje centralne miejsce w strategii Spółki jako odpowiedzialnego pracodawcy [*Raport...* 2012, s. 74].

Do kluczowych, z perspektywy zrównoważonego rozwoju, aspektów działań CSR spółki należą relacje z klientami. KGHM powinien dostarczać klientom dobra zrównoważone, czyli takie, które przy zachowaniu wysokiego standardu zaspokajania potrzeb równocześnie nie wpływają negatywnie na relacje społeczne i relacje konsumenta ze środowiskiem przyrodniczym [Kiełczewski 2011, s. 29]. Spółka dba o klientów, dostarczając produkty o najwyższej jakości, co wynika z jej celu. Zwraca także uwagę na tworzenie bezpośrednich relacji z klientami. Istotne znaczenie ma również umożliwienie klientom zapoznanie się z całym ciągiem technologicznym, pokazując tym samym jawność i transparentność produkcji. Działania tego rodzaju kształtują lojalność kontrahentów i budują świadomość wizerunku firmy odpowiedzialnej społecznie [*Raport...* 2012, s. 58–59]. Wobec tego nadrzędną wartością dla Spółki stanowi klient, który oczekuje określonej jakości obsługi i jakości materiału, utrzymując ścisłą współpracę z dostawcą. Dlatego KGHM reaguje szybko na zastrzeżenia czy reklamacje odnośnie do jakości produktu, dostaw itp. Stara się także, aby termin ich rozpatrzenia był jak najkrótszy. Natomiast dbając o jakość obsługi klientów, Spółka weryfikuje ich oczekiwania związane z jakością i kosztami obsługi, rozwijając chociażby własne systemy, np. informatyczne. W konsekwencji powoduje to, iż procesy, w których biorą udział klienci, stają się szybsze, przyjaźniejsze oraz tańsze [*Raport...* 2013, s. 45–47].

KGHM, prowadząc zaawansowaną technologicznie działalność poszukiwawczą – wydobywczą oraz hutniczą, musi mieć na względzie w szczególności kontekst środowiskowej odpowiedzialności. Należy bowiem pamiętać, iż kopalnie są żywym organizmem, który wędruje za złożem. Po zakończeniu eksploatacji w jednym obszarze przenosi się tam, gdzie może się dalej rozwijać. Wobec tego polityka środowiskowa KGHM potwierdza troskę firmy o obszar, na którym prowadzi działalność. Zgodnie z kierunkami wyznaczonymi przez Strategię CSR oraz Strategię biznesową spółka podejmuje wiele działań w zakresie ograniczania stopnia oddziaływania na środowisko, mając na względzie idee zrównoważonego rozwoju.

Przykładowo, jednym z najbardziej zaawansowanych obecnie projektów, jaki realizuje KGHM, jest budowa dwóch bloków gazowo-parowych, których zadaniem

będzie wytwarzanie tańszej energii elektrycznej i użytkowej. W ten sposób nastąpi ograniczenie zużycia gazu oraz emisji zanieczyszczeń pyłowo-gazowych. Obniżeniu emitowanych zanieczyszczeń sprzyja również uruchomienie najnowszej generacji pieca zawieszinowego w Hucie Miedzi „Głogów”. Ponadto KGHM dokonał ostatnio modernizacji sieci energetycznej w kopalni „Rudna”, dzięki czemu nowy oddział górniczy „Głogów Głęboki – Przemysłowy” jest zasilany energooszczędną instalacją. Spółka inwestuje też w nowoczesne i odnawialne źródła energii, np. prowadząc plantacje wierzby energetycznej. W fazie budowy są również farmy fotowoltaiczne w sąsiedztwie hut miedzi „Głogów” i „Legnica”, a w pobliskich gminach Radwanice i Żukowice planowana jest budowa dwóch zespołów elektrowni wiatrowych. Prognozowana produkcja energii z tych farm ma stanowić ok. 3,5% zapotrzebowania firmy na energię elektryczną. Proekologiczne innowacje w KGHM ukierunkowane są także na efektywne gospodarowanie odpadami oraz rekultywację i zachowanie bioróżnorodności na terenach poeksploatacyjnych. Można jako przykład działań w tym zakresie wspomnieć o obiekcie unieszkodliwiania odpadów wydobywczych „Żelazny Most”, gdzie prowadzona jest stabilizacja powierzchni plaż emulsją zabezpieczającą przed wtórną emisją pyłów².

Kolejnym wartym wspomnienia, istotnym aspektem środowiskowej polityki KGHM uwzględniającym idee zrównoważonego rozwoju są procesy rekultywacji terenów pokopalnianych i przywracania ich ludziom i przyrodzie. Przykładem takiego działania jest plan zagospodarowania eksploatowanego jeszcze Zakładu Górniczego „Piaskownia Obora”. Docelowo w tym miejscu ma powstać w latach 2017–2025 ośrodek rekreacyjno-sportowy ze sztucznym, termalnym jeziorem. Ponadto w ramach działań w tym obszarze Spółka zrehabilitowała teren po zbiorniku odpadów poflotacyjnych Gilów, który stanowi dziś ostoję zwierzyny i roślinności. Zaprzeszono jego użytkowania w 1980 r. i od tamtego czasu stał się ostoją ptactwa wodno-błotnego. Podobnie zakłady górnicze w Starym Zagłębiu, takie jak Lena czy Konrad, zostały zlikwidowane z poszanowaniem środowiska naturalnego, przywrócono stan naturalny w zakresie gospodarki wodnej i odtworzono dawne tereny leśne³.

Kolejnym, niezwykle istotnym aspektem działań społecznie odpowiedzialnych podejmowanych przez KGHM w świetle zrównoważonego rozwoju jest zaangażowanie spółki na rzecz społeczności lokalnej. Jest sfera wychodząca naprzeciwko podstawowej zasadzie zrównoważonego rozwoju, która stwierdza, iż pomimo globalnego charakteru tej koncepcji, jest ona wdrażana przede wszystkim na poziomie lokalnym i poziomie regionu [Kiełczewski 2011, s. 30].

KGHM realizuje strategiczne założenia polityki CSR, prowadząc dialog i partnerską współpracę z otoczeniem. Dąży do harmonijnego współdziałania z samorządami lokalnymi, umożliwiając wspólne inicjowanie nowych form działalności

² KGHM Polska Miedź SA, <http://kghm.com/pl/zrownowazono-rozwoj/ekologia-i-srodowisko/oddziaływanie-na-srodowisko> (31.05.2016).

³ KGHM Polska Miedź SA, <http://kghm.com/pl/zrownowazono-rozwoj/ekologia-i-srodowisko/kopalnie-po-zakonczeniu-wydobycia> (31.05.2016).

gospodarczej. Strategiczne podejście Spółki wobec regionu, jakim jest Legnicko-Głogowski Okręg Miedziowy na Dolnym Śląsku, cechuje się troską o utrzymanie dotychczasowych miejsc pracy oraz inicjowaniem lokalnych i regionalnych przedsięwzięć pobudzających aktywność społeczną i gospodarczą. Ponadto bycie dobrym sąsiadem dla lokalnej społeczności wiąże się też dla KGHM z odpowiedzialnością za zachowanie walorów społecznych i kulturowych wyróżniających ten region na tle kraju. Spółka ogranicza także potencjalnie negatywne skutki prowadzonej działalności przemysłowej, maksymalizując wspólne szanse na pomyślny rozwój firmy i ponad 100 tysięcy ludzi, którzy od dziesięcioleci są związani ze Spółką. W efekcie firma tworzy trwałe, sprawiedliwe i równorzędne relacje z otoczeniem, stając się dobrym sąsiadem i zaufanym inwestorem [*Zintegrowany Raport...* 2014, s. 183].

KGHM od wielu lat wspiera lokalną społeczność w zakresie ochrony środowiska, ochrony zdrowia, popularyzowania sportu, a także rozwoju kultury i nauki. Partnerstwo z lokalnymi społecznościami to efekt wrażliwości Spółki na potrzeby otoczenia, w którym funkcjonuje. Kontekst społeczny jest dla firmy równie ważny jak uwarunkowania ekonomiczne⁴. Należy też zwrócić uwagę na to, iż zrównoważony rozwój KGHM wymaga działań odnoszących się do całego łańcucha wartości Spółki, czyli od etapu przygotowania inwestycji, budowy zakładów górniczych, przez wydobywanie, wzbogacanie rud, obróbkę hutniczą, transport i logistykę, aż po likwidację miejsc prowadzonej działalności. Działania te Spółka realizuje poprzez specjalnie w tym celu powołaną w 2003 r. korporacyjną Fundację Polska Miedź, długofalowe programy z dziedziny społecznej odpowiedzialności, a także sponsoring [*Zintegrowany Raport...* 2014, s. 189].

Jedną z możliwości skonkretyzowania koncepcji zrównoważonego rozwoju w odniesieniu do funkcjonowania przedsiębiorstwa jest zrównoważona produkcja. Należy przez nią rozumieć sektorowe zawężenie koncepcji zrównoważonego rozwoju, która opiera się na szeroko rozumianej odpowiedzialności [Brzozowski 2013, s. 15–17]. Zrównoważona produkcja to takie wytwarzanie towarów i usług, które:

- wykorzystuje procesy i systemy niezanieczyszczające środowiska (ograniczające zanieczyszczenie środowiska),
- oszczędza energię i surowce,
- jest realistyczne pod względem ekonomicznym,
- jest bezpieczne i niezagrażające zdrowiu ludzi,
- jest społecznie i twórczo opłacalne dla wszystkich pracujących ludzi PARP 2011, s. 163–168].

KGHM, przyjmując odpowiedzialność w obszarze finansowym, za produkty, środowiskową, dotyczącą społeczności lokalnej i społeczeństwa w ogóle, za bezpieczeństwo pracowników, realizuje idę zrównoważonej produkcji w praktyce. Spółka łączy standardy zrównoważonego rozwoju z dbałością o wszystkich swoich interesariuszy.

⁴ KGHM Polska Miedź SA, <http://kgbm.com/pl/zrownowazono-rozwoj/dobry-sasiad/wspolpraca-ze-spolesznosciami-lokalnymi> (31.05.2016).

4. Zakończenie

Idea zrównoważonego rozwoju stanowi próbę sprostania wyzwaniom współczesnych problemów. Ich złożoność oraz występowanie powiązań między nimi wymaga budowy odpowiedniej, zintegrowanej strategii działania. Natomiast idea społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw koresponduje z tym pomysłem i stanowi coraz częściej środek jego realizacji.

Na podstawie poczynionych rozważań można stwierdzić, iż KGHM zgodnie z przyjętą definicją CSR nie ogranicza swojej odpowiedzialności jedynie do wewnętrznych spraw firmy, procesu produkcji, dystrybucji produktów czy zarządzania personelem, ale realizuje swoje cele i zadania w relacji z bliższym i dalszym otoczeniem społecznym. Ponadto idea poszanowania środowiska naturalnego stanowi dość istotny element strategii Spółki i zajmuje znaczące, równorzędne z innymi kwestiami, miejsce w koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu spółki zgodnie z podstawowym celem strategicznym zrównoważonego rozwoju. Wobec czego zrównoważony rozwój na poziomie przedsiębiorstwa odnosi się do problemu równowagi jego funkcjonowania poprzez integrację celów ekonomicznych, ekologicznych i społecznych.

Poruszona w artykule problematyka związana z działaniami społecznie odpowiedzialnymi podejmowanymi przez KGHM i koncepcją zrównoważonego rozwoju wymaga dalszej eksploracji, chociażby ze względu na rozległość zagadnień i stopień ich skomplikowania. Należy przypuszczać, iż w niedalekiej przyszłości nastąpi dalsze rozpoznanie sprzyjających i stojących na przeszkodzie czynników i warunków, od których zależy przebieg realizacji poruszanych w opracowaniu koncepcji.

Literatura

- Adamczyk J., 2009, *Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw. Teoria i praktyka*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Berman S., Jones T., Wicke A.C., 1999, *Convergent stakeholders theory*, Academy of Management Review, no. 24.
- Borys T., 2003, *Przedmowa*, [w:] *Zarządzanie zrównoważonym rozwojem. Agenda 21 w Polsce – 10 lat po Rio*, red. T. Borys, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok.
- Borys T., Fiedor B., 2008, *Operacjonalizacja i pomiar kategorii zrównoważonego rozwoju – przyczynek do dyskusji*, [w:] *Rachunki narodowe. Wybrane problemy i przykłady zastosowań*, red. M. Plich, GUS, Łódź.
- Borys T., 2005, *Wąskie i szerokie interpretacje zrównoważonego rozwoju oraz konsekwencje wyboru*, [w:] *Zrównoważony rozwój. Od utopii do praw człowieka*, red. A. Papuziński, Oficyna Wydawnicza BRANTA, Bydgoszcz.
- Borys T., 2015, *Zrównoważony rozwój organizacji – co chcemy lub powinniśmy równoważyć?*, [w:] *Zrównoważony rozwój organizacji – odpowiedzialne zarządzanie*, red. T. Borys, P. Rogala, P. Skowron, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław.
- Brzozowski T., 2010, *Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa a zrównoważony rozwój – teoria i praktyka w świetle treści raportów odpowiedzialności i zrównoważenia przedsiębiorstw*, [w:]

- Spoleczna odpowiedzialność organizacji. Perspektywa badawcza i wyzwania praktyczne*, red. Z. Pisz, M. Rojek-Nowosielska, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław.
- Brzozowski T., 2013, *Zrównoważony rozwój i społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw jako fundamenty nowego modelu biznesowego*, [w:] *Spoleczna odpowiedzialność organizacji. W poszukiwaniu paradygmatów, metodologii i strategii*, red. Z. Pisz, M. Rojek-Nowosielska, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław.
- Burchard-Dziubińska M., Rzeńca A., Drzazga D., 2014, *Zrównoważony rozwój – naturalny wybór*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Copeland T., Koller T., Murwin J., 1997, *Wycena, mierzenie i kształtowanie wartości firm*, WIG – Press, Warszawa.
- Czaja S., Becla A., 2002, *Ekologiczne podstawy procesów gospodarowania*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław.
- Człowiek wśród żywiołów. KGHM Polska Miedź S.A.*, Lubin 2014.
- Eccles R.G., Krzus M.P., 2010, *Integrated reporting for a sustainable strategy, financial executive*, [za:] A. Paszkiewicz, *Raportowanie zintegrowane jako przejaw ewolucji sprawozdawczości finansowej*, [w:] *Spoleczna odpowiedzialność organizacji. W poszukiwaniu paradygmatów, metodologii i strategii*, red. Z. Pisz, M. Rojek-Nowosielska, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław 2013.
- Fiedor B., 1990, *Przyczynek do ekonomicznej teorii zanieczyszczenia i ochrony środowiska*, Ossolineum, Wrocław.
- KGHM Polska Miedź SA, <http://kgbm.com> (31.05.2016).
- Kielczewski D., 2011, *Związki idei zrównoważonego rozwoju z ideą społecznej odpowiedzialności biznesu*, Optimum. Studia Ekonomiczne, nr 6(54), Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok.
- Klimczak B., 2011, *Etyka gospodarcza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483).
- Mazur-Wierzbicka E., 2012, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju w praktyce społeczno-gospodarczej Unii Europejskiej*, Ekonomia, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław.
- McCloughry J., 1972, *Milton Friedman responds*, Business and Society Review, vol. 1, no. 1.
- Nakonieczna J., 2008, *Spoleczna odpowiedzialność przedsiębiorstw międzynarodowych*, Difin, Warszawa.
- PARP, 2011, *Wzorce zrównoważonej produkcji w działalności przedsiębiorstw – propozycja rozwiązań systemowych wspierających wdrażanie WZP w małych i średnich przedsiębiorstwach. Raport z analizy danych zastanych*, PARP, Warszawa, s. 163–168.
- Pearce D., Barbiera E., Markandya A., 1990, *Sustainable Development: Economics and Environment in the Third World*, Eartscan, London.
- Raport Społecznej Odpowiedzialności Biznesu 2010–2011 KGHM Polska Miedź S.A.*, Lubin 2012.
- Raport Społecznej Odpowiedzialności Biznesu 2012 KGHM Polska Miedź S.A.*, Lubin 2013.
- Rok B., 2013, *Spoleczna odpowiedzialność biznesu*, [w:] *Biznes, etyka, odpowiedzialność*, red. W. Gasperski, Wydawnictwo Profesjonalne PWN, Warszawa.
- Simon H., 1965, *Administrative Behaviour*, New York.
- Stefańska M., 2014, *Rola społecznej odpowiedzialności w tworzeniu przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw handlu detalicznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań.
- Strategia KGHM Polska Miedź S.A. na lata 2015–2020 z perspektywą do 2040 roku*, Lubin 2015.
- Winpenny J.T., 1995, *Wartość środowiska: metody wyceny ekonomicznej*, PWE, Warszawa.
- Zintegrowany Raport Roczny 2013 KGHM Polska Miedź S.A.*, Lubin 2014.